

La percepció de la presència d'alumnat estranger al sistema educatiu de les Illes Balears

Lluís Vidaña

RESUM

Els objectius bàsics de la nostra aportació a l'Anuari de l'Educació de les Illes Balears d'enguany són: analitzar les dades relatives a l'evolució i la presència d'alumnat estranger al sistema educatiu de les Illes Balears al llarg del curs 2014/2015, en funció de variables com el percentatge respecte de l'alumnat total, per etapes educatives, per distribució segons la tipologia de centres, en funció de la nacionalitat i àrees de procedència mundial, etc. I, així, poder determinar, si cal, factors diferencials respecte a la situació anterior. Així mateix, volem aportar idees i propostes per abordar la situació dins el sistema educatiu des d'una perspectiva intercultural.

RESUMEN

Los objetivos básicos de nuestra aportación al Anuario de l'Educació de les Illes Balears del presente año son: analizar los datos relativos a la evolución y la presencia del alumnado extranjero en el sistema educativo de las Illes Balears a lo largo del curso 2014/2015, en función de variables como el porcentaje del alumnado procedente de otros países en relación al alumnado total, por etapas educativas, por distribución según el tipo de centros, en función de la nacionalidad y las áreas de procedencia mundial, etc. I, así, poder determinar los factores diferenciales en relación a la situación anterior. Asimismo, queremos aportar ideas y propuestas para abordar la situación dentro del sistema educativo des de una perspectiva intercultural.

I. LES DADES DEMOGRÀFIQUES

El conjunt de les Illes Balears, el gener de 2015, ha experimentat un descens de 8.232 habitants durant el 2014, d'un total d'1.111.674 habitants s'ha passat a 1.103.442 habitants, per tant continua el retorn d'una part de la població immigrada durant les darreres dècades a l'arxipèlag. Aquest descens s'ha produït a les illes de Mallorca (de 864.763 habitants a 858.313 habitants) i de Menorca (de 95.183 habitants a 93.313 habitants), les Pitiüses mantenen la població: Eivissa amb 141.520 habitants i Formentera amb 11.306 habitants.

El descens afecta, sobretot, a ciutadans d'altres nacionalitats, amb una davallada de 21.294 persones, sobretot de l'àmbit llatinoamericà i, en menor mesura, de persones procedents de l'Àfrica, les quals, davant la impossibilitat de trobar feina a causa de la crisi a l'arxipèlag, han optat pel retorn als seus països d'origen. La població asiàtica creix lleugerament i l'europea és manté en xifres similars a l'any anterior.

Palma augmenta la seva població per la major presència de població espanyola, però la població estrangera ha minvat. Així, de 398.162 habitants s'ha passat a 399.093 habitants; els espanyols passen de 328.683 persones a 334.050 persones i els estrangers davallen de 69.479 a 65.043 residents. Aquesta davallada afecta a llatinoamericans i africans, i per contra, augmenta el nombre d'asiàtics.

En línies generals, des de 2012 la població estrangera de les Illes Balears ha experimentat una reducció progressiva.

Palma i Marratxí durant el darrer any han augmentat el nombre d'espanyols residents i la resta de nacionalitats minva.

Palma, de 427.973 residents en l'exercici de 2015, un total de 82.922, el 19,4%, és de nacionalitat estrangera. Les nacionalitats més representatives a Palma són, per aquest ordre, alemanys, italians, búlgars, romanesos, britànics, marroquins, equatorians, nigerians i senegalesos.

Els municipis grans, Calvià, Inca Manacor, Andratx, Alcúdia, sa Pobla, Santa Margalida o Sóller perden població.

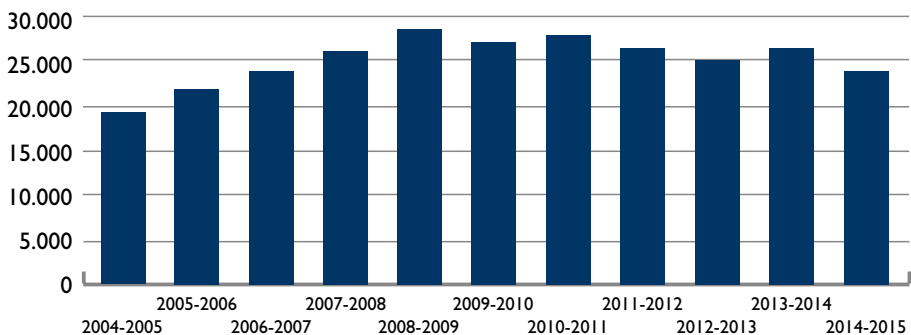
1.1. La població estrangera en edat escolar

La població escolar estrangera matriculada al sistema educatiu de les Illes Balears durant el curs 2014-2015 és de 23.852 alumnes, dada semblant a la de fa una dècada, és a dir, del curs 2004-2005, quan s'inicià la publicació de l'*Anuari de l'Educació de les Illes Balears*. En relació amb el curs anterior, durant el qual hi havia 26.399 alumnes estrangers a les illes Balears, s'observa una davallada important de 2.547 alumnes que representen el -9,64% de l'alumnat estranger.

Com ja hem dit en anuaris anteriors les migracions internacionals no sempre responen de forma automàtica als efectes de les crisis i, en el cas del retorn de les famílies estrangeres amb els seus fills, es produeix de forma progressiva durant els dos cursos precedents i, durant aquest darrer la caiguda és més accentuada.

El retorn de moltes famílies extracomunitàries, bé als seus països d'origen o cap a altres àrees fora de les illes amb més possibilitats de sortir endavant, en molt de casos una vegada esgotada la percepció de l'atur, i també de residents europeus que han canviat el seu empadronament a les illes per qüestions fiscals, per la reforma legal que els obliga a tributar al nostre país fins i tot si el patrimoni és als seus països d'origen.

GRÀFIC I: EVOLUCIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER AL SISTEMA EDUCATIU DE LES ILLES BALEARS (2004-2015)

Font: Conselleria d'Educació, Cultura i Universitats

QUADRE 1. EVOLUCIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER AL SISTEMA EDUCATIU DE LES ILLES BALEARS . CURS 2004-2015

Curs	Alumnat estranger
2004-2005	19023
2005-2006	21898
2006-2007	23802
2007-2008	26110
2008-2009	28568
2009-2010	26975
2010-2011	27871
2011-2012	26413
2012-2013	25134
2013-2014	26399
2014-2015	23852

Font: Conselleria d'Educació, Cultura i Universitats

1.2. Alumnat estranger per etapes educatives

La davallada d'alumnat estranger es produeix pràcticament en totes les etapes educatives, exceptuant l'educació secundària de persones adultes (ESPA), que, amb 1.340 alumnes, experimenta un augment respecte del curs anterior de +471 alumnes, l'explicació és en el fet que l'ESPA és la via més directa per poder obtenir la titulació del graduat en ESO, bàsica per poder obtenir feina a les nostres illes.

En l'educació primària i als cicles formatius de grau superior es mantenen unes xifres positives i semblants a les del curs anterior:

QUADRE 2. ALUMNAT ESTRANGER DE LES ILLES BALEARS, PER ETAPES EDUCATIVES. CURS 2014-2015

Curs	Alumnat estranger
Ed. Infantil	4832
Ed. Primària	8654
ESO	6007
Batxillerat	1225
PQPI- Fprofessional Bàsica	268
Mòduls voluntaris	187
CFGM	833
CFGS	377
E. Inicials Adults	77
ESPA	1340
Ed. Especial	8
Arts plàstiques	25
E.Esportius	19
TOTAL	23852

Font: Conselleria d'Educació, Cultura i Universitats

En relació amb les etapes educatives que experimenten la major disminució d'alumnat estranger en relació amb el curs anterior podem destacar:

- La disminució d'un total de -178 alumnes en l'educació infantil, fet que pot indicar clarament que famílies joves d'estrangers han optat pel retorn als països de procedència.
- Una davallada important a l'ESO d'un total de -528 alumnes.
- També a batxillerat disminueix el nombre d'alumnes estrangers (-68).
- Als cicles formatius de grau mitjà també es fa notar aquesta pèrdua d'alumnat estranger (-102).
- I, a l'últim, podem destacar la pèrdua d'alumnat d'altres països als estudis de PQPI i mòduls voluntaris, precisament aquest curs és el darrer per a aquest tipus d'estudis.

1.3. L'alumnat estranger per països i àrees mundials de procedència

a) Per països

A la taula de les nacionalitats estrangeres presents al sistema educatiu de les Illes Balears s'observa una davallada en relació amb el nombre, que passa de 126 nacionalitats durant el curs 2013-2014 a 122 nacionalitats durant el curs 2014-2015.

Analitzant les nacionalitats que desapareixen d'un any a l'altre, s'observa que la xifra de l'alumnat de cadascuna és mínima (d'1 a 5 alumnes) i la majoria corresponen a països amb poca incidència migratòria a les Illes Balears. Aquestes nacionalitats són originàries del continent africà (Eritrea, Moçambic, Namíbia...) i asiàtic (Malàisia, Hong Kong...).

L'impacte de la crisi econòmica segurament es troba al darrere d'aquesta mobilitat internacional, que segurament ha provocat el retorn a les àrees d'origen, la majoria de les quals, d'altra banda, no són àrees deprimides econòmicament.

De l'observació del quadre 3 podem deduir l'existència d'un augment del nombre de nacionalitats de procedència de l'alumnat estranger fins a 2012 i, posteriorment, una tendència descendent fins a l'exercici present.

QUADRE 3. TOTAL DE NACIONALITATS DE L'ALUMNAT ESTRANGER PRESENTS ALS CENTRES EDUCATIUS DE LES ILLES BALEARS. (2010-2015)

Anys	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Nacionalitats	117	119	126	127	131	137	139	140	134	126	122

Font: Vidaña, 2015

b) Per àrees mundials de procedència

La distribució de l'alumnat estranger per àrees mundials de procedència es troba sintetitzada al quadre següent.

**QUADRE 4. ALUMNAT ESTRANGER DEL SISTEMA EDUCATIU DE LES ILLES BALEARS
PER CONTINENTS DE PROCEDÈNCIA. CURS 2014-2015**

Curs	Alumnat estranger
Europa	7914
Àfrica	7130
Amèrica	7032
Àsia	1776

Font: Vidaña, 2015

Com a conseqüència de la crisi i, per tant, del retorn de pràcticament el 9% de l'alumnat estranger durant el darrer curs escolar s'observa un canvi a les xifres globals i als percentatges d'alumnat per continents de procedència.

L'alumnat procedent del continent europeu se situa, per primera vegada, en la primera posició, amb 7.914 alumnes (33,19%). Es tracta de l'únic que augmenta en vuit alumnes respecte del curs anterior; l'alumnat procedent del continent africà amb 7.120 alumnes (29,85%) se situa en segon lloc i, en xifres absolutes, per un total de 1.201 alumnes; l'alumnat originari del continent americà presenta un total de 7.032 alumnes (29,48%) i davalla en relació amb el curs precedent un total de 1.265 alumnes; i, per últim, el procedent del continent asiàtic és de 1.776 alumnes (7,44%), si bé augmenta lleugerament en el seu percentatge, en nombre d'alumnes davalla en 99.

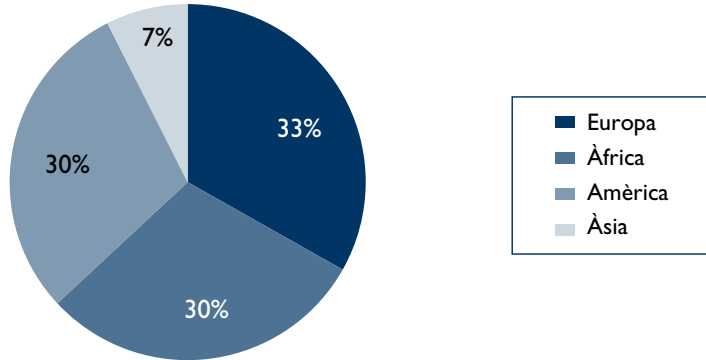
Durant els tres darrers cursos escolars s'ha experimentat un relleu en el primer lloc quant a presència d'alumnat estranger a les Illes:

- el curs 2012-2013 ocupava el primer lloc l'alumnat llatinoamericà;
- el curs 2013-2014 ocupava el primer lloc l'alumnat africà; i
- el curs 2014-2015 ocupa el primer lloc l'alumnat de procedència europea.

Fet que denota la diferent capacitat d'aquests nacionalitats per poder afrontar les conseqüències de la crisi i, per tant, de la permanència a les illes Balears o, bé el retorn als països d'origen, com ha estat el cas evident del present curs escolar.

De l'anàlisi de la taula del nombre de països de procedència s'observa el següent: el continent europeu es manté en trenta països de procedència; el continent africà davalla fins a vint-i-set països d'origen; el continent americà es manté en vint-i-quatre països d'origen i, per últim, l'àrea asiàtica augmenta el nombre de nacionalitats presents a les Illes, fins a trenta-tres països diferents.

GRÀFIC 2: ALUMNAT ESTRANGER DEL SISTEMA EDUCATIU DE LES ILLES BALEARS PER CONTINENTS DE PROCEDÈNCIA. CURS 2014-2015

Font: Vidaña, 2015

En conclusió, tres continents presenten unes xifres molt similars: Europa, Àfrica i Amèrica. Això no obstant, com ja s'ha dit anteriorment, durant el tres darrers cursos s'ha girat l'ordre; quant a Àsia, malgrat trobar-se en el darrer lloc, el seus indicadors són de creixement durant els tres darrers anys.

1.4. Distribució de l'alumnat estranger per illes

De la mateixa manera que en anys anteriors, es veu una correlació entre la presència d'alumnat estranger i el volum total d'alumnat de les diferents illes que formen la comunitat autònoma balear.

En percentatges, Mallorca, amb 18.770 alumnes estrangers, representa el 78% del total d'alumnat procedent d'altres països, pràcticament el mateix percentatge del curs anterior. En segon lloc, trobem l'illa d'Eivissa, amb 3.691 alumnes estrangers, que representen un tant per cent semblant al de l'anterior curs amb el 15,47%; en tercer lloc, l'illa de Menorca, amb 1.163 alumnes estrangers, que suposen el 4,87%, i, finalment, l'illa de Formentera, que, amb 228 alumnes estrangers, n'acull el 0,95%.

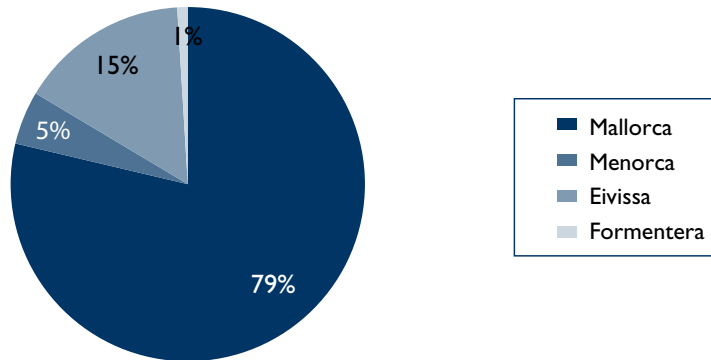
Així com la data anterior no aporta cap novetat significativa, sí podem extreure conclusions clares respecte a quines són les illes que han perdut un major nombre d'alumnat estranger durant el present curs. Mallorca ha perdut 1.720 alumnes, Menorca 463, Eivissa 320 i Formentera 4 alumnes; per tant són les illes de Mallorca i Menorca les més afectades per la davallada d'alumnat estranger.

QUADRE 5. DISTRIBUCIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER PER ILLES. CURS 2014-2015

Curs	Alumnat estranger
Mallorca	18770
Menorca	1163
Eivissa	3691
Formentera	228
TOTAL	23852

Font: Vidaña, 2015

GRÀFIC 3: DISTRIBUCIÓ PERCENTUAL DE L'ALUMNAT ESTRANGER PER ILLES. CURS 2014-2015

Font: Vidaña, 2015

1.5. Matriculació de l'alumnat estranger a les illes Balears per tipologia de centres educatius

El quadre 6 recull la informació relativa a la distribució de l'alumnat estranger per tipologia de centres educatius.

QUADRE 6. ALUMNAT ESPANYOL I ESTRANGER DE LES ILLES BALEARS PER TIPOLOGIA DE CENTRES EDUCATIUS. CURS 2014-2015

Centres educatius	Alumnat
C	160
CC	5119
CCEE	100
CEE	13
CEI	329
CEPA	1233
CEIP	8700
CEFP	85
CIFP	40
CP	357
EA	98
EI	110
IES	7508
TOTAL	23852

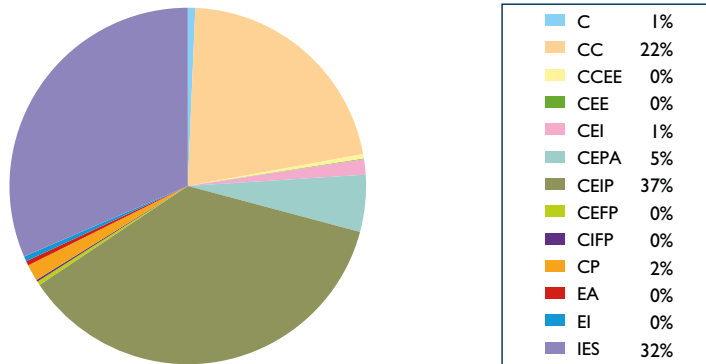
Font: Elaboració pròpia a partir de dades de la Conselleria d'Educació, Cultura i Universitats

Les abreviatures emprades per denominar els diferents tipus de centres existents a les illes Balears són les següents:

Tipus de centres

CC	Centre privat concertat
CCEE	Centre concertat d'educació especial
CEE	Centre d'educació especial
CEI	Centre d'educació infantil privat/concertat
CEIP	Centre d'educació infantil i primària
CEPA	Centre d'educació de persones adultes
CIFP	Centre integrat de formació professional
CPFP	Centre privat de formació professional
EA	Ensenyaments artístics
EI	Escola d'idiomes
IES	Institut d'ensenyament secundari

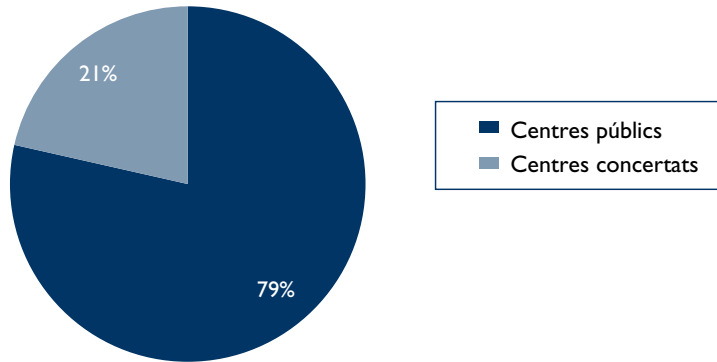
GRÀFIC 4: ALUMNAT ESTRANGER DE LES ILLES BALEARS PER TIPOLOGIA DE CENTRES EDUCATIUS. CURS 2014-2015

Font: Vidaña, 2015

La distribució de l'alumnat estranger entre centres educatius de titularitat pública i centres educatius de titularitat privada i concertada, és la següent: als centres de titularitat pública de les Illes Balears hi ha matriculats un total de 18.733 alumnes estrangers, que representen el 79% del total, és a dir 6 punts percentuals manco que el curs anterior, i als centres privats i concertats la matrícula d'alumnat estranger és de 5.119 alumnes, que representen el 21%. Les dades indiquen clarament que la sortida d'alumnes estrangers del sistema educatiu de les Illes Balears s'ha produït dels centres educatius de titularitat pública, ja que es tracta de famílies amb una situació socioeconòmica més precària i, en conseqüència, el retorn els ha afectat amb major intensitat. El fet de tenir un fill o filla matriculada en un centre concertat implica necessàriament fer front a unes despeses "voluntàries" que una part de l'alumnat de les Illes, en el context de crisi econòmica, no poden fer front.

GRÀFIC 5: ALUMNAT ESTRANGER PER TITULARITAT DELS CENTRES EDUCATIUS. CURS 2014-2015

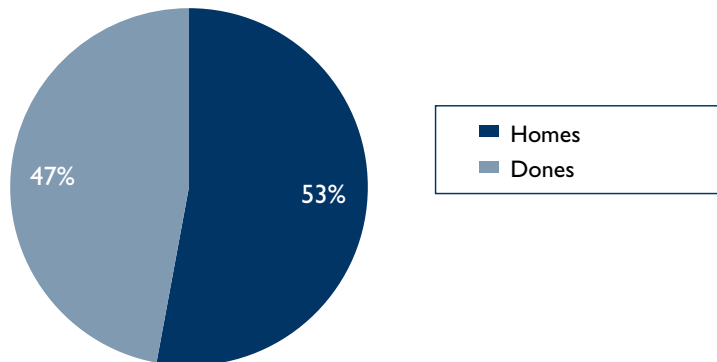

Font: Vidaña, 2015

1.6. L'alumnat estranger per sexes

Al llarg dels darrers cursos s'ha constatat que la variable sexe no és molt significativa per establir diferències entre alumnes de diferent sexe de nacionalitats estrangeres dins els centres educatius de les illes Balears, tot i que s'havien apuntat certes circumstàncies que sí es mantenen, com la presència majoritària d'homes en determinats estudis com la formació professional (PQPI, mòduls voluntaris) o l'abandonament escolar primerenc de nines de determinades nacionalitats, com la marroquina, etc. Ara bé, durant el curs 2014-2015 ha augmentat la diferència entre els homes (12.620) i les dones (11.232), xifrada en 1.388 alumnes més. En percentatges els homes representen el 53% i les dones el 47%.

GRÀFIC 6: ALUMNAT ESTRANGER DE LES ILLES BALEARS, PER SEXES. CURS 2014-2015

Font: Vidaña, 2015

I.7. L'alumnat estranger de les disset nacionalitats més representatives

Al quadre 7 figura l'evolució de les disset nacionalitats més representatives fins al present curs 2014-2015 en relació amb el volum d'alumnat estranger. Aquestes disset nacionalitats, amb 19.273 alumnes, representen el 81% del total d'alumnat estranger de les illes Balears.

QUADRE 7. EVOLUCIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER DELS 17 PAÏSOS AMB UNA PRESENCIA MÉS GRAN EN EL SISTEMA EDUCATIU DE LES ILLES BALEARS DURANT EL CURS 2014-2015

País	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015/14
Marroc	4225	4125	4005	3958	6250	5598	-652
Equador	3325	3325	3100	2729	1885	1509	-376
Alemanya	1408	1341	1242	1164	1462	1332	-130
Romania	1042	1152	1139	1112	1426	1430	-4
Colòmbia	2174	2262	2130	1944	1300	991	-309
Itàlia	394	391	460	513	1269	1263	-6
Regne Unit	1120	1139	1082	984	1224	1049	-825
Argentina	2686	2679	2369	2154	1222	1017	-205
Bulgària	691	747	779	744	918	878	-40
Bolivia	992	1009	941	925	897	833	-64
Xina	678	713	703	674	766	750	-16
Nigèria	270	314	390	417	623	590	-33
Uruguai	1080	1089	988	893	586	520	-66
Senegal	385	378	398	428	508	442	-66
Brasil	674	713	622	557	455	387	-68
R. Dominicana	429	570	607	655	442	321	-121
Xile	690	670	607	540	406	363	-43

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Conselleria d'Educació, Cultura i Universitats.

Comparant les xifres del curs anterior amb les de l'actual podem observar el següent: totes les nacionalitats estrangeres perden alumnat en relació amb el curs anterior, la qual cosa confirma el fenomen global del retorn als països d'origen; en segon lloc, s'observa com aquest retorn es dona tant a les àrees de països desenvolupats com no desenvolupats. Així, el país que perd més alumnat és el Regne Unit amb -825 alumnes; seguit del Marroc amb -652 alumnes; després trobem tres països llatinoamericans amb forta presència a les Illes, Equador, amb -376 alumnes, Colòmbia, amb -309 alumnes, i Argentina, amb -205 alumnes. I, per últim, hem de destacar també la davallada d'alumnat d'Alemanya (-130 alumnes) i de la República Dominicana (-121 alumnes).

Una conseqüència directa d'aquest fenomen de retorn d'alumnat són els efectes al sistema d'escolarització de les Illes que ha permès, per primera vegada en una dècada, una major accés de les famílies als centres educatius demandats.

I.8. Alumnat estranger per països de procedència

En aquest darrer apartat recollim l'alumnat estranger de cadascun dels 122 països de procedència i la seva distribució per illes durant el curs 2014-2015.

QUADRE 8. ALUMNAT ESTRANGER EN EL SISTEMA EDUCATIU DE LES ILLES BALEARS DURANT EL CURS 2014-2015 PER PAÏSOS DE PROCEDÈNCIA I DISTRIBUCIÓ PER ILLES

País	Balears	Mallorca	Menorca	Eivissa	Formentera
Afganistan	30	18	0	12	0
Albània	4	1	0	3	0
Alemanya	1332	1120	20	182	10
Algèria	167	141	3	19	4
Andorra	2	1	0	1	0
Angola	1	1	0	0	0
Antilles Neerlandeses	1	1	0	0	0
Aràbia Saudita	2	2	0	0	0
Argentina	1017	822	39	139	17
Armènia	19	6	0	13	0
Austràlia	4	3	0	1	0
Austria	47	41	1	5	0
Bangladesh	35	30	3	2	0
Bèlgica	70	46	0	24	0
Benín	3	3	0	0	0
Bielorússia	8	8	0	0	0
Bolívia	833	728	75	25	5
Bòsnia i Hercegovina	4	4	0	0	0
Brasil	387	260	42	78	7
Bulgària	878	819	27	30	2
Burkina Fasso	17	17	0	0	0
Camerun	28	27	1	0	0
Canadà	14	11	1	2	0
Cap Verd	2	1	0	1	0
Colòmbia	991	808	56	112	15
Corea del Sud	3	2	1	0	0
Costa d'Ivori	5	5	0	0	0
Costa Rica	3	2	0	1	0
Croàcia	4	4	0	0	0

continua

País	Balears	Mallorca	Menorca	Eivissa	Formentera
Cuba	183	158	13	11	1
Dinamarca	30	21	0	9	0
Dominica	61	59	2	0	0
Egipte	6	5	0	0	1
El Salvador	19	14	1	4	0
Equador	1509	1007	96	398	8
Eslovàquia	51	47	0	3	1
Eslovènia	2	2	0	0	0
Estats Units	88	72	2	12	2
Estònia	8	6	0	2	0
Etiopia	2	2	0	0	0
Filipines	281	144	10	127	0
Finlàndia	9	8	0	1	0
França	281	193	4	77	7
Gabon	1	1	0	0	0
Gàmbia	18	18	0	0	0
Geòrgia	10	10	0	0	0
Ghana	54	53	0	1	0
Grècia	6	6	0	0	0
Guatemala	5	5	0	0	0
Guinea	68	64	2	2	0
Guinea Bissau	9	6	0	3	0
Guinea Equatorial	53	47	6	0	0
Hondures	28	23	3	2	0
Hongria	50	42	0	8	0
Illes Verges	1	0	0	1	0
Índia	257	225	10	21	1
Indonèsia	3	3	0	0	0
Iran	3	3	0	0	0
Irlanda	30	24	1	5	0
Israel	17	5	0	12	0
Itàlia	1263	901	72	246	44
Iugoslàvia	4	2	0	2	0
Japó	4	0	0	4	0
Jordània	5	4	0	0	1
Kazakhstan	3	3	0	0	0

continua

País	Balears	Mallorca	Menorca	Eivissa	Formentera
Kenya	8	8	0	0	0
Letònia	14	11	1	2	0
Líban	4	4	0	0	0
Líbia	1	1	0	0	0
Lituània	29	24	2	2	1
Macau	1	1	0	0	0
Mali	108	103	0	5	0
Malta	3	1	0	2	0
Marroc	5598	4416	262	857	63
Martinica	1	0	1	0	0
Mauritània	12	3	9	0	0
Mèxic	43	35	3	5	0
Moldàvia	56	46	0	10	0
Montenegro	1	1	0	0	0
Nepal	24	20	2	2	0
Nicaragua	21	19	2	0	0
Níger	17	17	0	0	0
Nigèria	590	585	4	1	0
Noruega	11	11	0	0	0
Països Baixos	188	107	5	76	0
Pakistan	150	145	0	5	0
Palestina	2	2	0	0	0
Panamà	8	4	1	3	0
Paraguai	219	122	4	93	0
Perú	236	174	38	24	0
Polònia	345	310	2	33	0
Portugal	169	133	10	26	0
Puerto Rico	1	1	0	0	0
Regne Unit	1049	688	131	228	2
Rep. De Macedònia	7	7	0	0	0
Rep. Congo	1	1	0	0	0
Rep. Dominicana	321	260	22	39	0
Rep. Txeca	46	41	0	5	0
Romania	1430	923	75	407	25
Rússia	196	169	13	14	0
Rwanda	3	2	0	1	0

continua

País	Balears	Mallorca	Menorca	Eivissa	Formentera
Sàhara Occidental	12	12	0	0	0
Senegal	442	405	12	25	0
Sèrbia	11	10	1	0	0
Seychelles	1	0	0	1	0
Síria	3	2	0	1	0
Sri Lanka	6	5	0	1	0
Sud- Àfrica	14	14	0	0	0
Suècia	57	40	4	14	0
Suïssa	55	39	2	15	1
Tailàndia	11	8	0	2	1
Tanzània	2	2	0	0	0
Tunísia	7	6	0	1	0
Turquia	13	13	0	0	0
Ucraïna	171	156	3	12	0
Uganda	4	3	1	0	0
Uruguai	520	418	14	80	5
Veneçuela	161	125	12	24	0
Vietnam	2	2	0	0	0
Xile	363	325	8	28	2
Xina	750	674	28	46	2
Xipre	1	1	0	0	0
TOTAL	23852	18770	1163	3691	228

Font: Conselleria d'Educació, Cultura i Universitats

Mallorca acull un total d'alumnat estranger de 119 nacionalitats. Hi destaquen, des del punt de vista quantitatiu, les següents: Marroc (4.416), Equador (1.007), Alemanya (1.120), Itàlia (901), Bolívia (819), Colòmbia (808) i Argentina (822). Menorca acull un total d'alumnat estranger de 55 nacionalitats. Hi destaquen, des del punt de vista quantitatiu, les següents: Marroc (262), Regne Unit (131), Equador (96) i Bolívia (75). Eivissa acull un total d'alumnat estranger de 74 nacionalitats. Hi destaquen, des del punt de vista quantitatiu, les següents: Marroc (857), Romania (407), Equador (398), Itàlia (246), Regne Unit (228), Alemanya (182), Argentina (139) i Filipines (127). I Formentera acull un total d'alumnat estranger de 25 nacionalitats diferents, dins les quals destaquen les següents: Marroc (63), Itàlia (44), Romania (25), Argentina (17), Colòmbia (15) i Alemanya (10).

2. REFLEXIONS SOBRE LA SITUACIÓ ACTUAL DE L'ALUMNAT ESTRANGER A LES ILLES BALEARS: PROPOSTES

A partir d'onze anys d'evolució de l'alumnat estranger a les Illes Balears i de l'anàlisi dels programes i intervencions realitzats per a la seva integració al sistema educatiu i, en conjunt a la societat balear com a persones amb plenitud de drets i deures, hem intentat aportar idees, propostes, suggeriments, etc.

Una percepció personal del que ha succeït durant aquests darrers anys va en la línia de pensar que el fet de ser la comunitat autònoma amb un major percentatge d'alumnat estranger de l'Estat espanyol no ha generat una resposta, a tots els nivells, proporcionada amb la dimensió d'aquest fenomen humà. En ocasions, per manca de sensibilitat social, educativa, etc., i, en d'altres casos, l'explicació és la manca d'informació i de prioritització de la necessitat d'actuar des de la perspectiva de la integració intercultural.

Els estudis fets per la Universitat de les Illes Balears s'han concretat, pel que nosaltres tenim coneixement, en cinc tesis doctorals que han tractat diferents aspectes relatius a les illes i les migracions internacionals actuals (Dra. Pasqual i els doctors Vecina, Miralles, Mir i Vidaña).

Tots aquests treballs recomanen en les seves conclusions l'adopció de plans d'actuació i mesures per afavorir la integració i per prevenir dificultats de convivència, d'exclusió futures d'una part dels balears, com succeeix al nostre entorn (França, Alemanya, Itàlia, etc.).

L'*Anuari de l'Educació* corresponent a 2014 recull una síntesi de les actuacions dutes a terme a tots els nivells per afavorir la integració escolar i social de l'alumnat estranger al sistema educatiu i social de les Illes Balears. En general, tot el que s'ha fet ha beneficiat de qualque manera el procés integrador i ha tingut uns efectes més o manco positius.

No obstant això, les dades quantitatives recollides en aquest article apunten que es donen les condicions per entrar en una nova fase d'actuacions que podrien millorar substancialment la integració intercultural a l'escola per evitar el que s'observa als darrers estudis sobre abandonament i absentisme escolar realitzats per la UIB, fet que també constàvem als nostres articles d'anys anteriors:

- a. Una part significativa de l'alumnat estranger fracassa dins l'itinerari (ESO i Batxiller) i opta per la realització de, fins ara, PQPI i mòduls voluntaris i, a partir d'ara, per la via formació professional bàsica (FPB).
- b. La manca d'integració familiar a nivell social pot provocar que les nines de determinades nacionalitats estrangeres abandonin de forma prematura el sistema educatiu, perquè se suposa que tenen un rol social i unes obligacions familiars diferents a les de la resta de les nines de la seva edat.
- c. El fet de no assolir un nivell de competència lingüística suficient de les llengües oficials de la comunitat autònoma (català i castellà) dificulta l'èxit escolar.

D'altra banda, la nova llei d'educació sobre l'autonomia de cada centre educatiu aposta per la posada en funcionament de projectes educatius propis, adaptats a les característiques de cada comunitat educativa, amb propostes organitzatives pròpies i, sobretot, amb una dotació suficient per part de l'administració educativa per poder fer front als objectius plantejats. Pensam que aquesta pot ser una via de treball molt interessant, si va acompanyada d'una conscienciació de la necessitat del treball intercultural, de reforçar la convivència entre tots, de fer visibles les diferents cultures presents als centres educatius, en pla d'igualtat i no únicament com una manifestació exòtica, sinó com una part del currículum de treball i de l'organització democràtica i participativa dels centres.

L'administració educativa, per la seva banda, ha de recuperar el temps perdut durant els quatre darrers anys i ha d'apostar per propostes creatives adreçades als centres, escoltar les seves demandes reals, posar en funcionament projectes pilot en aquelles àrees escolars de major pressió d'alumnat estranger i, com s'ha dit anteriorment, recolzar les iniciatives innovadores dels centres educatius en aquesta línia d'actuació.

A més, el desconeixement dels programes és un handicap per a la comunitat educativa que s'ha de superar per millorar la demanda i el funcionament a través de l'avaluació de la participació.

Els programes de l'Administració educativa han estat un instrument eficaç en cada moment per donar una resposta puntual a determinats col·lectius i, en general, han tingut una aplicació tardana en la detecció de necessitats i tampoc no han estat suficients per resoldre les situacions plantejades. Els recursos sempre han estat insuficients per donar resposta a la demanda i, sobretot, durant els darrers anys s'han reduït a la mínima expressió.

Dins els programes institucionals penjats al web de la Conselleria d'Educació i Universitat durant el curs 2014-2015 es mantenen, únicament, dos programes específics per a l'atenció de l'alumnat estranger, de les seves famílies i dels centres educatius de les Illes: a) el servei d'interlocució i b) el programa LACM.

a) El servei d'interlocució té com a finalitat facilitar la relació comunicativa entre l'escola i la família nouvinguda, per aconseguir una bona acollida de l'alumnat estranger. Aquest servei inclou l'atenció en cinquanta llengües diferents i, consisteix, bàsicament en la contractació, per part de la Conselleria d'Educació d'una empresa externa que pot atendre les famílies estrangeres mitjançant dos serveis bàsics:

1. La interpretació telefònica (informació, assessorament, orientació, etc.).
2. La traducció de documents relacionats amb el món educatiu (informes, documents, fulls informatius, etc.).

L'adreça electrònica de contacte és: interlocució@dgoifp.caib.es

b) El programa LACM

És el fruit d'un conveni entre l'ambaixada del Regne de Marroc i el Ministeri d'Educació espanyol, amb la col·laboració de les comunitats autònomes. Consisteix, principalment, en la dotació de professorat marroquí al sistema educatiu balear, amb una dedicació setmanal entre 18 i 25 hores amb una doble modalitat: a) el professor marroquí atén diferents centres i hi fa classes fora de l'horari escolar; i b) El professor marroquí atén un sol centre i hi fa classes dins l'horari escolar.

Aquesta atenció permet respondre més eficientment i especialitzada a les necessitats de compensació educativa de l'alumnat marroquí, alumnat estranger majoritari a les nostres illes, i a la seva integració en els centres educatius. Per citar determinats avantatges que presenta la seva presència podem citar: apropar les famílies als centres fent de traductor o interlocutor; classes en llengua àrab al professorat que ho desitgi, participar en l'organització i realització d'activitats interculturals, etc.

Quant als mecanismes de distribució equilibrada de l'alumnat de necessitats específiques de suport educatiu (NESE) a la totalitat dels centres educatius de determinats municipis de les illes Balears, com sa Pobla i Manacor, s'han duit a terme experiències molt interessants que cal extrapolar a altres municipis. En concret, es tracta d'una col·laboració entre la Conselleria d'Educació i Universitats, els ajuntaments, els serveis socials, etc., per diagnosticar l'alumnat NESE de 3 anys a partir del padró municipal i contactar com cada família, sobretot de les seves mancances lingüístiques i, així, adoptar mesures de distribució entre els grups de 4t d'educació infantil en tots els centres educatius del municipi; respectant la lliure elecció de centre de les famílies contemplada a la normativa d'escolarització, però reservant una sèrie de places per a aquest alumnat i, evitar, així, l'excessiva concentració en un o dos centres. Aquesta via és fonamental per començar a suprimir els centres gueto d'alumnat estranger i afavorir una distribució més equitativa entre tota la xarxa de centres educatius de les illes Balears.

En aquesta qüestió, la no actuació té repercussions negatives a llarg termini, perquè la resposta del sistema (administració educativa, centres, apima, etc.) no respon a les necessitats reals d'integració intercultural de la primera comunitat autònoma de l'Estat en percentatge d'alumnat i de població estrangera. Es tracta d'optar per un concepte de societat intercultural o bé deixar que la inèrcia ens dugui a un model de segregació de cada vegada més accentuat. Evidentment, aquelles famílies i/o col·lectius estrangers, residents a les Illes Balears, amb més recursos (econòmics, culturals, social, etc.) podran optar a millors opcions per als seus fills i filles; i, per altra banda, els immigrants amb pitjors possibilitats romandran en situacions més precàries i, amb els pas del temps, els nascuts a les illes es podran demanar, com ha succeït a França, perquè son ciutadans de segona.

I, per últim, el factor temps i la conjuntura tenen un paper fonamental en les actuacions i/o intervencions davant determinats fenòmens socials. En aquest sentir, hem de dir que la intervenció educativa en l'atenció a tot l'alumnat de les Illes Balears des d'una perspectiva integrada i interdisciplinària del que implica la interculturalitat no pot esperar; no es poden deixar aquestes qüestions a la inèrcia del sistema perquè l'experiència d'altres països ens indica que els resultats no són bons. Per tant, és una qüestió prioritària per al sistema educatiu de les Illes Balears.

Fins fa dos cursos, el creixement de l'alumnat estranger a les illes Balears era un fet d'unes dimensions tant considerables que l'escolarització dins el sistema era de per sí un objectiu bàsic,

ara, amb la davallada del nombre d'alumnes, és el moment d'arbitrar mesures que puguin afavorir la igualtat d'oportunitats, l'èxit escolar, etc. Amb una menor ràtio és el moment de millorar la qualitat del treball que han de dur a terme els centres educatius amb el recolzament de l'administració.

També és important considerar el moment polític de les Illes Balears amb una implicació cada vegada major de la societat en la política, i la demanda d'una major implicació de l'actuació política en les necessitats dels ciutadans. En aquest sentit, és evident que la fisonomia de la nostra societat ha canviat amb l'entrada del nou mil·lenni i això obliga a replantejar molts aspectes escolars, socials, econòmics, polítics, etc.

3. CONCLUSIONS

1. En els diferents estudis realitzats a Espanya i en altres països del nostre entorn sobre les migracions internacionals actuals, en les conclusions que solen aportar, hi trobem una idea redundant consistent en l'observació que els desplaçaments humans a nivell internacional no presenten una resposta immediata als moments de crisi als països receptors, és a dir, la crisi d'aquests darrers anys no ha provocat el retorn de la població immigrada als països d'origen fins que la situació ha estat impossible.

Els efectes de la crisi sobre la mobilitat internacional de les persones immigrades a les illes Balears durant les dues darreres dècades s'ha produït, però de forma dilatada en el temps, bàsicament pels motius següents: la situació encara més precària als països d'origen, el sentiment de fracàs del procés migratori, l'esperança de superar la situació i trobar una feina que els pugui permetre romandre a les Illes Balears i, malgrat les ajudes oficials per al retorn, les dificultats econòmiques que això implica i, per últim, el grau d'arrelament a les Illes, com per exemple no interrompre els estudis dels fills.

2. Les dades d'escolarització de l'alumnat estranger a les Illes Balears durant el curs 2014-2015, amb una davallada de 2.547 alumnes, que representa el 9,6% respecte del curs anterior, són una prova evident del fracàs del projecte migratori de les seves famílies, que s'ha vist frustrat per la forta crisi econòmica dels darrers anys. Moltes d'aquestes famílies quan han vist que no hi havia altra sortida han optat pel retorn i, evidentment, el retorn ha estat de tots els membres de la família.

3. La davallada d'alumnat estranger es produeix pràcticament en totes les etapes educatives, exceptuant l'educació secundària de persones adultes (ESPA) que, amb 1.340 alumnes, experimenta un augment respecte del curs anterior de +471 alumnes. L'explicació es troba en el fet que l'ESPA és la via més directa per poder obtenir la titulació del graduat en ESO, bàsica per poder accedir a una feina a les nostres Illes.

A l'educació primària i als cicles formatius de grau superior es mantenen unes xifres positives i semblants a les del curs anterior.

4. La davallada d'alumnat estranger afecta a l'alumnat llatinoamericà i africà, l'alumnat d'origen europeu, en conjunt, es manté en xifres similars a les d'anys anteriors; per contra, augmenta el nombre d'asiàtics. Aquest fet ha permès que l'alumnat europeu ocupi el primer lloc d'alumnat estranger a les Illes, per davant del llatinoamericà i africà, fet sobre el qual la població en general no és conscient.

El retorn de moltes famílies extracomunitàries, bé als seus països d'origen o cap a altres àrees fora de les illes Balears amb majors possibilitats de sortir endavant, en molt de casos una vegada esgotades la percepció per atur, i també de residents europeus que han canviat el seu empadronament a les Illes per qüestions fiscals, per la reforma legal que els obliga a tributar al nostre país fins i tot de patrimoni ubicat als seus països d'origen. El nombre de nacionalitats davalla de 126 a 122, fet poc significatiu en el seu conjunt.

5. Per Illes, s'observa una major incidència en la pèrdua d'alumnat de Mallorca i Menorca, i, en menor mesura a les Pitiüses.
6. Per titularitat de centres educatius, la pèrdua d'alumnat estranger fa que als centres de titularitat pública hi hagi el 79% del total, és a dir 6 punts percentuals manco que el curs anterior, i als centres privats i concertats el 21%. La situació socioeconòmica de les famílies explica aquest fet.
7. Cal recuperar la dinàmica prèvia als darrers quatre anys i fer una aposta decidida per la integració intercultural tant des de l'administració educativa, com des dels centres educatius, de les comunitats escolars, i, en síntesi de la societat balear en general.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Conselleria d'Educació i Universitat. GESTIB.

IBESTAT. Institut d'Estadística de les Illes Balears <www.ibestat.info/ibestat>.

INE. Institut Nacional d'Estadística <www.ine.es>.